

РОЗДІЛ IV

Естетика та філософія мистецтва

УДК 793.2

Сергій Бень
Наталія Пом'яновська

Українська пісня і вокальна творчість як складові естетичної культури

Проаналізовано на ґрунті історико-культурних та музикознавчих джерел філософсько-естетичні особливості українського вокального мистецтва. Висновується, що українська пісня та вокальна творчість є невід'ємними складовими української естетичної культури. Вокальне мистецтво, пройшовши непростими шляхами свого розвитку породило багатство жанрів і форм – це те, що ми можемо назвати вокальною культурою в загальних обрисах. Але воно потребує модернізації музичного виховання в закладах освіти і як наслідок її вокально-пісенної творчості. Виходячи з власного практичного досвіду, автором зроблено ряд висновків щодо організації естетичного виховання в системі сучасної середньої та вищої освіти, зокрема, в царині співу та музичної творчості.

Ключові слова: музична культура, українська пісня, вокальна творчість, музична освіта, естетична культура.

«У широкому розумінні поняття культури це все те, що має людина чи громада людей не від природи, а від власного розуму і власної творчості». Так говорить професор Дмитро Антонович у своїй книзі «Українська культура» [1, с. 17]. Тож питання розвитку і вдосконалення всіх її складових завжди буде актуальним і безкінечним як саме життя.

Вдосконалення і подальший розвиток системи вищої освіти в Україні було, є і завжди буде на часі. Наше завдання забезпечити підготовку спеціалістів на сучасному рівні, які мають ґрунтовні теоретичні знання і практичні навички. Роздуми на цю тему і є **метою** нашої статті.

Вокальне мистецтво дуже давнього походження. Своім корінням воно сягає ще тієї сивої давнини, коли первісне, так зване синкретичне (неподільне, нероз'єднане) мистецтво поєднувало в собі нерозвинені елементи примітивного танцю і пісні, тобто елементи ритму, мелодії, слова і примітивної драматичної дії. Але пройшовши непростими шляхами свого розвитку породило багатство жанрів і форм (пісня-романс, кантата-ораторія) аж до найсучасніших і наймасштабніших проєктів ХХ ст. – оперних постановок на тлі єгипетських пірамід. Це те, що ми можемо назвати вокальною культурою в загальних обрисах, або погляду здалека. Але наближаючись ближче хочемо звернути увагу на деякі складові – музичне виховання в закладах освіти і як наслідок її вокально-пісенну творчість.

Десятки монографій змагаються за «найнауковішу» інтерпретацію крилатого вислову «у пісні – душа народу» [1, 3, 4, 6]. Але як би там не було беззаперечним залишається той факт, що український народ за роки своєї нелегкої історії створив і має безцінний скарб – пісню. Пісня, яку знають, люблять і захоплюються в усьому (без перебільшення) культурному світі. «Кожному народові, – зазначав В. Г. Белінський у рецензії на «Історію Малоросії» Миколи Маркевича, – призначено було розвинути одну яку-небудь сторону життя, і тому один народ виявив величезні успіхи у війні, другий – у науці, третій – у мистецтві, четвертий – у торгівлі і т.д.» [5, с. 24]. Поки одні народи творили пісні, інші – створювали армії. А вже потім історики мали потурбуватися, як виправдати їхні завоювання.

Українські завоювання – неабиякі. Від скоморохів до співочих братств-цехів ХVІ ст. в Галичині, трактату Дилецького, що назвав музику другою філософією і дав нашій, і не тільки нашій культурі, партесний спів. Цілий суто український співочий «материк» рапсоди-кобзарі, згадаймо інтенсивні надсилання молоді з північних губерній імперії у співочу науку до Києва і навпаки, вивезення співаків-

хлопчиків у різного роду придворні капели Петербурга. Не забудьмо також керівника цієї капели знаменитого Дмитра Бортнянського (1751–1815). Його твори духовної музики, як і Бетховена, ще й досі виконує світ. А твори Максима Березовського (1745–1777) за свідченням французького композитора Гектора Берліоза, – приводили слухачів до великого захоплення. Це його ім'я – члена Болонської та інших академій золотими літерами викарбуване поруч з ім'ям Моцарта на мармуровій плиті. Традиційно цю галерею доповнює не менш великий Артем Ведель (1767–1806).

Нелегко було українській пісні. Вона жила з народом, вмирала і разом з ним воскресала. Аж до Франції занесли її козаки як полоненні Наполеона так і його прихильники. А 1947 року в Парижі вийшло чудове видання «Українські думи». 1646 року українська пісня заgrimіла у Франції, коли дві з половиною тисячі козаків взяли участь у боях французів з іспанцями. Скидали шапку перед українською піснею і друзі, і недруги. У європейських арміях співали аранжировану композиторами Вебером (1786–1826) і Бетховеном «Їхав козак за Дунай». Не так давно у супроводі цієї пісні в Англії танцювали твіст. В тій же Англії і Америці і сьогодні на Різдво звучить «Щедрик» нашого Леонтовича.

Велет німецької музики Бетховен, слухаючи українських пісень на квартирі російського посла у Відні Андрія Розумовського, «населив» українськими мелодіями чимало своїх творів. Він, наприклад, поклав мелодію нашого «Козачка» в кінцівку «Аппассіонати», а уривки коломийок в 6-ту симфонію.

Пісню «Засвіт встали козаченьки» використав В. А. Моцарт. Ф. Ліст, здійснивши подорож по Україні, передав Заходові «Віють вітри», «Ой, не ходи Грицю», написав, крім того, симфонічну поему «Мазепа». Серед композиторів світу, які зверталися до української пісні та музики можна назвати імена Баха, Й. Гайдна, Й. Брамса, напівслов'янина Ф. Шуберта, польських композиторів Ф. Шопена, С. Монюшка, чеського – А. Дворжака, угорського – Б. Бартока, російських М. Глінки, П. Чайковського.

«Не гвинтівкою і картечкою, а своєю піснею проклав український народ шлях до душі людства», – писала 22 грудня 1922 року мексиканська газета «Ель Геральд» [6, с. 46]. У ті дні 32 тисячі співвітчизників Хосе Марті бурею оплесків у «Пляце де торос» вітали виступ українського Національного Хору з його Маестро – диригентом Олександром Кошицем (1875–1944).

«Наша пані Географія, – патетично вигукував 9.X.1919 року в паризькій газеті «Ле новеліст» розчулений Хором директор Тулузької консерваторії, – чого ти нас учила? Ти казала, що Україна – це пасовиська й отари, отари й пасовиська, а не сказала, що там є народ з такою душею, з такою піснею...» [10, с. 45].

І коли вже говоримо про виконавців – то назвімо велике ім'я Соломії Крушельницької, яка казала: «Наші народні пісні є сильнішим доказом нашої високої культури ніж... тридцять мільйонів населення» [11, с. 24]. І продовжимо цей ряд Олександр Мишуга, Модест Менцинський – оперні співаки світового рівня. І вже сьогодні у Відні, Нью-Йорку, Мілані голосно звучить ім'я Анатолія Кочерги, Вікторії Лук'янець і багатьох інших українських співаків. А скільки їх «покірно несе свій хрест» в театрах Львова, Харкова, Одеси, Донецька, Дніпропетровська. Згадаймо академії, консерваторії, інститути, училища, в яких і далі множаться і зростає українська пісня і її виконавці. Ой не «отара і пасовиська», а велика країна високої вокальної культури.

Так як великий Дніпро множить свої сили великою кількістю маленьких і середніх рік так і наша музична культура є багатоскладовою. Неабияку роль у ній відіграють учбові заклади, як кузні майбутніх носіїв і примножувачів цієї культури. Тож організація, а також форми і методи у підготовці майбутніх кадрів має неабияку роль. Це питання якості, яка автоматично впливає на роботу нижчих ланок – училищ і в більшій мірі шкіл.

Навчальний процес завжди був нелегкою працею. «Іти в науку – терпіти муку», – каже народ. Так це правда. А якщо враховувати при цьому ще вікові і психологічні особливості дітей – то справа опиняється в рамках досить серйозних реалій. Отже мало викласти матеріал і перевірити його. Питання полягає в іншому, як заставити любити справу? Потрібні інші форми «виращування» майбутніх сил.

Велику роль у вихованні дітей і студентів відіграє заняття співом. Причому не принагідне, не від випадку до випадку, а систематичне, послідовне. Чого гріха таїти, адже систематичності і послідовності бракує і в наших школах. А може бракує відданості і переконання у тих, що повинні втілювати ці принципи?

Спів у хорі до цього часу не став справою престижною і цікавою у свідомості наших дітей. А спів у хорі не потребує ніяких особливих затрат, крім затрат часу. Навіть «маленький» голос плюс слух

робить людину придатною для співу у ньому. Крім того, хор – школа і театр пісні. Його учасникам ставиться ясна мета: вивчити слова і музику, грамотно і правильно виконати твір. Ось чому хору потрібно створити всі необхідні умови для життя, життя повнокровного, захоплюючого, цікавого.

На жаль, значення хору в більшості випадків знецінилось завдяки нав'язуваній комуністичною ідеологією радянської масовості. Слово (поняття) «хор» почало асоціюватися з великою групою людей, які примусово зібралися разом співати завчені слова для чергового заходу і не більше. Проблема існування (функціонування) хорів стоїть дуже гостро. «Варіння у власному соку» створює атмосферу застою, одноманітності. Внутрішнє життя зводиться лише до репетиційного процесу. Хорам не часто доводиться демонструвати своє мистецтво. Звідси проблеми відвідування, байдужості і навіть супротиву [8, с. 11–12].

Як вирішити ці проблеми, як витворити життєспроможні співочі організми? Адже бажання йти у хор – найголовніша передумова такого життя.

Таким чином, настав час йти далі традиційного збору на репетиції та їх проведення. Необхідно створити той мікроклімат, спосіб і форму функціонування, в якому кожному і всім разом було б цікаво співати і відпочивати. Вирішити це питання покликані хорові клуби дорослих і дітей. Поняття «клуб» повинне відображатися не лише у назві, а й в формі.

По-перше, він повинен мати свою окрему кімнату-приміщення, тепле, затишне з усією матеріальною базою. А саме: інструменти (фортепіано, баян), апаратура для слухання звукозаписів.

По-друге – приміщення повинне бути естетично оформлене в певному стилі, а саме: середньовічному, українському, мисливському і т.д. Це поле для фантазії, виходячи з назви і уявлень.

По-третє. Добре, якби такий хор-клуб мав би свій герб, прапор, гімн.

У ньому проводилася б робота з вивчення музичної теорії, слухання музики, організовувалися бесіди, зустрічі з артистами, діячами культури, іншими колективами. На нашу думку, такі методи роботи повинні посіяти «бацилу» любові та інтерес до співу у душах наших як дітей так і дорослих.

Це шлях вперед у творенні вокально-хорової культури. В таких клубах є місце для роботи з окремими виконавцями, тобто малих форм. Організація таких клубів під силу і школам і закладам культури. Для влаштування такого клубу (а можливо і з елементами кафе) дуже зручні сухі підвальні приміщення – це особливий колорит, за умови розвиненої фантазії.

В природі дитини закладена потреба пізнавати цей світ, відкривати для себе щось нове. Пригадую як ми, школярі мало не цілим класом бігали записуватися у туристичний гурток. Розпалювали уяву ночівлі у наметі і вечори біля вогнища, а ще спів біля нього. Отож необхідна взаємодія таких клубів – організація вечорів, конкурсів, співочих свят.

В Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки проводиться свято під назвою «Лесина пісня». Саме йому потрібно надати іншого забарвлення. Нашому університету й усім його випускникам, а значить і тій «Справі», якою вони займаються, потрібний «престольний празник», на який можна було б приїхати з плодами своєї творчості, зустрітися з своїми однокласниками, відкрити для дітей «нові світи», запросити друзів.

Такою Меккою для української культури взагалі, і вокальної зокрема, може стати трикутник: Колодяжне – Нечимне – Ковель. Ми вже говорили про особливі «чари» для дітей – подорожі і пісні біля вогнища. Саме тут може запалати багато вогнищ у співочому таборі. Саме тут повинна зазвучати потужна «Лісова пісня». Харчі і намети на 5 днів знайде кожен. Справа ця цілком реальна, потрібна і корисна.

Отже, для того, щоб зібрати врожай, потрібна, як мінімум, сумлінна праця і любов до землі, які наливають силою колос. Від нашої любові і турботи залежить врожай на полі пісенному.

Народний артист України, художній керівник національного, академічного хору ім. Г. Г. Верьовки А. Авдієвський на зустрічі з студентами говорив: «Будучи на гастролях у країнах Західної Європи, нам інколи зверхньо нагадували, що у нас, мовляв, немає такого розмаїття архітектури різних епох і стилів як у них. Однак після наших концертів такі розмови припинялися. Вони починали розуміти, що український народ в силу свого історичного розвитку всю свою духовну красу, ніжність і силу вклав у пісню».

Чи не нам з вами пам'ятати про це?

Джерела і література

1. Антонович Д. Українська культура / Дмитро Антонович. – К. : Мистецтво, 2002.

2. Волинський Й. Дмитро Бортнянський і Західна Україна / Й. Волинський // Українське музикознавство. – К.: Муз. Україна, 1971, Вип. 6.
3. Головинский Г. Л. Композитор и фольклор : Из опыта мастеров XIX–XX веков / Г. Л. Головинский. – М. : Искусство, 1981.
4. Грица С. Фольклор у просторі та часі : Вибрані статті / С. Грица. – Тернопіль: "Астон", 2000.
5. З історії української музичної культури : Зб. статей. – К. : Київська держ. консерваторія, 1991.
6. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість / А. І. Іваницький. – К. : Муз. Україна, 1990.
7. Клиш В. Українська радянська фортепіанна музика (1917–1977) / В. Клиш. – К.: Наукова думка, 1980.
8. Людкевич С. Матеріали для науки сольфеджіо і хорового співу / С. Людкевич. – Краків-Львів: Українське вид-во, 1942. – 63 с.
9. Людкевич С. П. Дослідження і статті / С. П. Людкевич. – К. : Муз. Україна, 1976.
10. Лятошинский Б. Н. Воспоминания. Письма. Материалы. В 2 ч. / Сост. Л. Н. Грисенко, Н. И. Матусевич / Б. Лятошинский. – К.: Муз. Україна. Ч. 1. – 1985; ч. 2. – 1986.
11. Ляшенко І. Ф. Національні традиції в музиці як історичний процес / І. Ф. Ляшенко. – К.: Муз. Україна, 1973.
12. Терещенко А. Українська радянська кантата і ораторія (1917–1945) / А. Терещенко. – К. : Наукова думка, 1980.
13. Шреер-Ткаченко О. Я. Історія української музики / О. Я. Шреер-Ткаченко. – К.: Муз. Україна, 1980.

Ben Sergiy, Pomyanovska Natalia. Ukrainian Song and Vocal Creativity as the Components of Aesthetic Culture. The philosophical and aesthetic features of Ukrainian vocal art have been analyzed on the basis of historical, cultural and musicological sources. It is concluded that Ukrainian song and vocal creativity are integral components of Ukrainian aesthetic culture. Vocal art, following the difficult paths of its development, has given rise to a wealth of genres and forms - this is what we can call vocal culture in general terms. But it needs modernization of musical education in educational establishments and as a consequence of its vocal and song creativity. Based on his own practical experience, the author has made a number of conclusions regarding the organization of aesthetic education in the system of modern secondary and higher education, in particular, in the field of singing and musical creativity.

Key words: musical culture, Ukrainian song, vocal creativity, music education, aesthetic culture.

Бень Сергей, Помяновская Наталья. Украинская песня и вокальное творчество как составляющие эстетической культуры. На основе историко-культурных и музыковедческих источников анализируются философско-эстетические особенности украинского вокального искусства. Обосновывается вывод, что украинская песня и вокальное творчество являются неотъемлемыми составляющими украинской эстетической культуры. Вокальное искусство, пройдя непростыми путями своего развития породило богатство жанров и форм – это то, что мы можем назвать вокальной культурой в общих очертаниях. Но оно нуждается в модернизации музыкального воспитания в учебных заведениях и, как следствие, – вокально-песенного творчества. Исходя из собственного практического опыта, автором сделан ряд выводов по организации эстетического воспитания в системе современного среднего и высшего образования, в частности, в области пения и музыкального творчества.

Ключевые слова: музыкальная культура, украинская песня, вокальное творчество, образование, эстетическая культура.

Стаття надійшла до редколегії
07.12.2018 р.

УДК 792.82:78.071.1

Тетяна Устінова

Художньо-естетичні новації у творчості І. Стравінського (на прикладі балету «Весна священна»)

Описано основні естетико-хореографічні особливості балету «Весна священна». Висвітлено естетичні, музичні, пластично-образні та художньо-виражальні засоби балету, прослідковано процес зародження

© Устінова Т., 2018